

Obnovit normální komunikaci mezi Slovany Rozhovor s Jiřím Poláčkem

PhDr. Jiří Poláček, CSc. (1951) je literární historik a kritik. Absolvoval brněnskou filozofickou fakultu (1974, čeština – dějepis). Řadu let pracoval v brněnské pobožce Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV, ale působil i v několika redakcích (Rovnost, Lidové noviny, revue ROK, nyní je redaktorem časopisu Ladění). Od začátku devadesátých let externě a od roku 1994 interně přednáší na Pedagogické fakultě MU. Vedle mnoha studií, recenzí, spisovatelských medailónů či fejetonů napsal monografii o postavách Vančurových próz (*Portréty a osudy*, 1994) a podílel se jako spoluautor na několika slovnících (*Čeští spisovatelé 20. století*, 1985, *Lexikon české literatury II*, 1993, *Slovník české prózy 1945-1994*, 1994) a kolektivních monografiích.

Scházíme se na stránkách časopisu, který má slavistické zaměření, a proto se nemohu nezeptat, jak se díváš na Slovany, společenství slovanských národů či existenci slovanských literatur. Nejsou to už jen slova ze starého slovníku, která již ztratila smysl?

Existence slovanských národů a jejich literatur je samozřejmě reálnou skutečností. Něco jiného jsou ovšem různé pohledy, a to historické i dnešní. Jak známo, jednotlivé slovanské národy žily po staletí v mnohonárodních monarchiích, v nichž většinou nehrály – pomínou-li Rusko – první housle. Snahy o národní osvobození tudíž logicky souznívaly s idejemi slovanské jednoty a vzájemnosti, rusofilství či panslavismu. Tyto ideje však často vznikaly bez hlubší znalosti věci, bylo v nich mnoho voluntarismu a rozcházel se se skutečností. Proto také docházelo k mnohým rozčarováním. Ve dvacátém století byla vytvořena nová slovanská jednota v rámci bloku socialistických států, leč ani ta nebyla přirozená. Důsledky jejího rozpadu - pozitivní i negativní - jsou jednou z dominant současného evropského dění. Češi, Rusové, Poláci, Srbové nebo Bulhaři by dnes spolu měli komunikovat bez ohledu na své slovanství, ale přitom by neměli ztrácet svou identitu.

Jejich identita je do značné míry manifestována jejich kulturou, ta však má i ekonomický aspekt. Týká se to i literatury a literární vědy. Jak se na tyto problémy díváš?

Tyto problémy je třeba řešit, například pomocí různých grantů. Horší je společenské přehlížení našich oborů a pokles všeobecného zájmu o jejich prob-

lematiku. I tomu je však nutno čelit. Proto jsem také uvítal vznik vašeho slavistického ústavu, který je vhodnou základnou pro rozvíjení literární vědy a lingvistiky v domácím i mezinárodním měřítku.

Když mluvíš o našem ústavu, musím připomenout, že jsi na jednom stejnojmenném pracovišti také působil ...

Ústav slavistiky ČSAV existoval v osmdesátých letech v Brně jako slepenec poboček několika pražských akademických ústavů. Pod jeho střechem žili literární vědci, historikové, folkloristé a jazykovědci, kteří vzájemně nijak zvlášť nespolupracovali. Bylo to dosti umělé společenství a osobně jsem se v něm necítil příliš dobře. Jeho zániku po roce 1989 není potřeba litovat.

Ačkoliv jsi bohemista, v tvé profesi existuje mnoho styčných bodů se slavistikou. Mohl bys uvést nějaké konkrétní příklady ze své praxe?

Jistě, takové body či průniky existují. Protože mým hlavním obdobím, na které se zaměřuji, je meziválečné dvacetiletí, mohl bych zmínit kontakty naší a sovětské avantgardy nebo působení představitelů ruské formální školy v rámci Pražského lingvistického kroužku. Při studiu meziválečných časopisů jsem se setkával především s pracemi Romana Jakobsona, který v nich figuroval i jako literární kritik. Například v roce 1931 velmi příznivě přijal Vančurovu Markétu Lazarovou a o tři roky později posoudil kladně i jeho další román Konec starých časů. Mohl bych také připomenout rozličné reakce našich spisovatelů a kritiků - třeba F. X. Šaldy, Karla Teigeho, Jiřího Weila, S. K. Neumanna či Julia Fučíka - na stalinský teror.

Tvoje zmínka o Vladislavu Vančurovi mě inspiruje k další otázce. V tvých textech mě často pohladí nějaký jazykový poklad, který jsi našel právě v češtině tohoto velkého milence našeho jazyka a tvého oblíbence. Věnoval jsi mu monografii, která však nebyla nijak vřele přijata. Spojil to se samotným Vančurou: jeho osobnost vyvolává u leckoho rozpaky, jeho knihy se moc nečtou. V čem to je?

Zmíněné rozpaky způsobuje Vančurova levicovost a členství v KSČ, z níž byl sice roku 1929 - spolu s dalšími šesti spisovateli - vyloučen za protest proti Gottwaldovu vedení, ale v očích mnohých dnešních lidí je to jeho členství velký prohřešek. A malá čtenost jeho knih? Na vině je jejich krásný, leč čtenářsky náročný jazyk a možná i jejich tematická složitost. Ta dnes také není v kursu. Pokud jde o mou monografii o Vančurových postavách a o její ode-

zvu: počet a obsah recenzí jistě souvisí s Vančurovou osobností, ale pochopitelně vypovídá i o ní samotné. Napsal jsem ji tak, aby z ní něco měli specialisté i učitelé, studenti a milovníci Vančurovy tvorby. Asi to byla chyba. Pro ty první je málo teoretická, těm druhým zase připadá příliš speciální. Nu, co dělat! Jelikož bychom asi neměli odbíhat moc daleko od slavistiky, dovolím si poznamenat, že při zkoumání Vančurovy prózy – zejména románů Konec starých časů a Tři řeky – si přijde na své i rusista a že první zevrubnou vančurovskou monografii napsal ruský bohemista Oleg Malevič.

Tvůj návrat k slavistice vítám. Přidržíš se jí také a zeptám se tě, co patří k tvé oblíbené četbě ze slovanských literatur.

Nejvíce knih jsem přečetl z ruské a polské literatury, díla jiných slovanských spisovatelů jsem četl poměrně málo. A co jsem si oblíbil? V dětství jsem rád četl knížky o přírodě, mezi nimiž byly i Biankiho Lesní noviny, Prišvinův Zlatý palouk nebo Arseňjevův román Stopař Děrsu Uzala. Později mě zaujaly prózy A. S. Puškina a M. J. Lermontova, jakož i I. S. Turgeněva (dodnes miluji jeho Jarní vody, a to i ve filmové podobě), L. N. Tolstého či F. M. Dostojevského. Věřil bys, že jsem v nějakých patnácti letech přečetl i Gorkého román Podnik Artamonových? Z oblíbených autorů dvacátého století bych namátkou jmenoval Babela, Bulgakova, Pasternaka, Ajtmatova, Rasputina. Pochopitelně jsem četl i leckteré literárněteoretické spisy. Z polské literatury mě strhla především historická próza a posléze též science fiction, zvláště tvorba Stanisława Lema.

Měl jsi možnost poznat Rusko a Polsko také osobně?

Ano, ale v obou zemích jsem byl pohřichu jenom jednou. V roce 1982 jsem navštívil Moskvu, Minsk, Rigu a Kyjev. Bylo to v podmanivém čase babího léta a zažil jsem tam ledacos: soubornou výstavu Pabla Picassa, znamenité provedení Verdiho opery La Traviata, působivé vystoupení ukrajinských banduristů, ale i koupání v chladném Baltském moři. Po celou dobu se mi pozoruhodně prolínala kultura s přírodou. Podobně tomu bylo na podzim roku 1990 ve Varšavě, kde se konala velká čapkovská konference. Po jejím skončení jsem se skoro celý den toulal za městem po březích Visly. Bylo to opojně krásné ...

Když dovolíš, poslední otázkou přejdu od tvé tulácké lyriky zpět k slavistice. Jak se díváš na perspektivy slovanských jazyků a literatur u nás?

Zájem o ně už dost poklesl a ještě patrně bude klesat. Ale jednou se tento pokles bohdá zastaví. Nějakou velkou vlnu zájmu už nečekám, nicméně časem by se měla obnovit normální kulturní komunikace. Všichni slavisté musí o její nastolení usilovat ze všech sil. Avšak velkou odpovědnost zde mají i školy, které by měly věnovat větší pozornost nejenom ruštině, nýbrž i slovenštině a také všem slovanským literaturám.

Rozmlouval Ivo Pospíšil